

פרופ' יונתן גרוסמן

45 'קדושה מדבקת' (המשך)

ומוסכם זה בכדי להביע איזה רעיון שבאופן סמלי נלווה
לדין הפשוט. מתוך תשובת הכוהנים ניתן להסיק שני
דברים:

א. ראשית, יש הבדל בין האופן שבו קדושה מדבקת ובין
האופן שבו טומאה מדבקת. כלומר, הטומאה עוברת
ביתר קלות מחפץ אחד למשנהו, וגם אם בגד מכסה על
המאכל הטמא, הוא ימשיך ויטמא את מי שבא אתו
במגע (ליתר דיוק – עם הבגד העוטף אותו). לעומת
זאת, המאכל הקדוש איננו מתפיס בקדושתו את המאכל
שייגע בבגד העוטף אותו.

ב. שנית, דווקא אם בשר הקודש לא נגע באופן ישיר
במאכלים אחרים הם אינם מתקדשים, אך מסתבר מתוך
ניסוח הדברים שלו היו נוגעים במאכל בצורה ישירה,
הקדושה הייתה מתפשטת ועוברת גם למאכלים הללו.
מסקנה זו הייתה קשה לחלק מן הפרשנים, ועל כן ביארו
את בשר הקודש שמדובר בו בתחילה במשמעות של
'בשר טומאה', ואת "היקדש" ביארו במשמעות של
'היטמא'. כך פירש למשל רש"י: "בשר קודש – בשר
טומאת נבילה או שרץ" (פירושו במקום בעקבות הסוגיה
במסכת פסחים, ובאופן שונה גם רד"ק). לפי זה, חגי מעמת בין
האופן שבו אוכלים מטמאים ובין המת עצמו שהוא אבי
אבות הטומאה. אולם, הקריאה הפשוטה יותר של
פסוקים אלו היא שחגי יוצר ניגוד בין עולם הקדושה
לעולם הטומאה, וכדברי ראב"ע במקום:

"הן בשר קדש – כמשמעו: קודש ממש. והפך
'קדש' – 'טמא'. ואם 'קדש' = 'טמא', למה
ישנה? כי זה הכתוב אחר זה. וכתוב 'ולא
תטמאו והייתם קדושים'; 'והיא מתקדשת
מטומאתה'."

ראב"ע מסתמך על כך שבפסוקים שלפנינו כתוב גם
'קדש' וגם 'טמא' כך שקשה להניח שכוונת שתיהן זהה
והנביא משלב שתי מילים שונות.

מסתבר אם כן לאור נבואה זו, שבמגע ישיר הקדושה
מדבקת את מה שבא אתה במגע. לא נראה שהכוונה
דווקא למאכלים שיכולים להיות מוקרבים או דבר
דומה. הלחם והנזיד נראים כמאכלי בני אדם שעלולים
בטעות לבוא במגע עם בשר קודש ולהתקדש. עם זאת,
נבואה זו עוסקת בהידבקות מאכלים, אך לא ברור ממנה
אם ניתן להרחיב זאת גם על בני אדם.

בשיעורנו הקודם הצענו שבפשטי המקראות עולה
התפיסה שקורבנות (או דברים אחרים, כדוגמת המזבח
וכלי המשכן שנמשחו בשמן), אשר מוגדרים 'קדש
קדשים', יכולים להדביק אחרים בקדושתם. לפיכך
מקפידה התורה שרק כוהנים – שנמשחו בשמן ושיש
בהם קדושה – יבואו אתם במגע.

את שיעורנו הנוכחי אני מבקש להקדיש לעיון בשתי
נבואות שגם מהן עולה תפיסה דומה. לאורן נוכל
להגדיר ביתר דיוק את התפיסה המקראית בנוגע
לקדושה המתפשטת במגע.¹

חגי ב', יא-יג

"כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת שְׂאֵל נָא אֶת הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה
לְאמֹר: הֲיֵשׁ אִישׁ בְּשֵׂר קֹדֶשׁ בְּכֹנֵף בְּגָדוֹ וְנִגַּע
בְּכַנְפוֹ אֶל הַלֶּחֶם וְאֶל הַנֶּזֶד וְאֶל הַיַּיִן וְאֶל שְׂמֶן
וְאֶל כָּל מֵאֲכָל הַקֹּדֶשׁ? וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ
לֵא. וַיֹּאמֶר חֲגִי אִם יִגַע טְמֵא נֶפֶשׁ בְּכָל אֱלֹהֵי
הַיְטָמָא? וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יְטָמָא."

ה' ציווה את חגי (בכ"ד בכסלו – ביום ייסוד בית שני)
לשאול את הכוהנים 'תורה' (=הוראה): מה הדין במקרה
שאדם אוהז בשר קודש, ודרך בגדו הבשר נגע במאכל
אחר; האם המאכלים מתקדשים בכך ('היקדש')?
הכוהנים משיבים שאין המאכלים מתקדשים. לגבי
שאלה דומה בעניין הטומאה, הכוהנים משיבים שאכן
יש העברת טומאה גם דרך בגד (הבגד הופך לראשון
לטומאה שמטמא אוכלים). בהמשך הנבואה חגי משווה
את העם לטמאים (כנראה כוונתו ליושבי שומרון
שביקשו להשתתף בבניין הבית אך המשיכו במקביל
לעבוד את אליליהם), שאל להם להשתתף בבניין
המקדש, אך לענייננו חשוב המשל.

הנחת היסוד בשאלות רטריות-נבואיות מעין אלו היא
שהדין ברור לכולם, ועל כן הנביא יכול לנצל דבר ברור

יחזקאל מ"ד, טו-יט

אחרים שאינם מוגדרים כקודש קודשים יכולים להדביק אחרים בקדושתם.

מעין ראייה לקריאה זו, גם אם לא חד משמעית, היא נבואה אחרת של יחזקאל:

"וַיֹּאמֶר אֵלַי לְשָׁכוֹת הַצָּפוֹן לְשָׁכוֹת הַדָּרוֹם אֲשֶׁר אֶל פְּנֵי הַגְּזֵרָה הִנֵּה לְשָׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יֵאָכְלוּ שֵׁם הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר קְרוּבִים לֵה' קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשׁ שֵׁם יִנְיָחוּ קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשׁ וְהַמְנַחָה וְהַחֲטָאֵת וְהָאֲשֵׁם פִּי הַמְקוֹם קֹדֶשׁ. בְּבֹאֵם הַכֹּהֲנִים וְלֹא יֵצְאוּ מֵהַקֹּדֶשׁ אֶל הַחֲצַר הַחִיצוֹנָה וְשֵׁם יִנְיָחוּ בְּגֵדֵיהֶם אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּ בְּהֵן פִּי קֹדֶשׁ הִנֵּה יִלְבְּשׁוּ [קרי: לְבָשׁוּ] בְּגָדִים אֲחֵרִים וְקָרְבוּ אֶל אֲשֶׁר לְעַם" (יחזקאל מ"ב, יג-יד).

גם את הנבואה הזו ראה רש"י בהקשרים של הלכות טומאה:

"וקרבו אל אשר לעם – ויגשו ליגע בבגדי העם, אם ירצו, אבל בבגדי כהונה לא יגעו אל העם, שיש בהן מעלות טהרה ובגדי החול מדרס להם" (פירושו ליחזקאל מ"ב, יד).

לפי קריאה זו, על הכוהנים להניח את בגדיהם לפני שהם באים במגע עם העם, מחשש שטומאות שרווחות בעם יטמאו את בגדי הכוהנים.

אולם ייתכן שגם כאן עולה התפיסה שהבגדים עלולים לקדש את העם.⁴ הנביא אינו מבקש להגן על הבגדים אלא על העם העלול להתקדש אם יבוא במגע עם הבגדים. הכוהנים נדרשים להסיר את בגדיהם לפני שהם קרבים אל העם, מפני הכוח המקדש שיש בבגדים.

גם כאן, ניכרת הרגישות המיוחדת שיש מפני הבגדים דווקא. יחזקאל איננו אומר מאומה על הקורבנות אף שגם הם נזכרים בנבואה זו. יתר על כן: הבגדים מכונים כאן "קודש", אף שבנבואה זו עצמה מכנה הנביא דברים אחרים בשם 'קדש קדשים'. כאמור, יחזקאל מתמקד במיוחד בבגדים ולא בדברים אחרים, גם אם רמת קדושתם גבוהה יותר ויש בהם כוח מקדש. כלומר, גם יחזקאל משקף את התפיסה שקורבנות יכולים לקדש, ושכלי הקודש יכולים לקדש, אך הוא מתמקד בבגדים שאיתם הכוהנים נוהגים לצאת מתחומי המקדש, ובעוד הבגדים עליהם הם באים במגע עם המון העם. מצב זה

"וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צְדוֹק... הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשִׁרְתִּי וְעָמְדוּ לְפָנַי... הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל שְׁלַחְנֵי לְשִׁרְתִּי וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֵרְתִּי. וְהָיָה בְּבֹאֵם אֶל שַׁעְרֵי הַחֲצַר הַפְּנִימִית בְּגָדֵי פְּשָׁתִים יִלְבְּשׁוּ וְלֹא יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צִמְרָן בְּשִׁרְתָם בְּשַׁעְרֵי הַחֲצַר הַפְּנִימִית וּבִיתָהּ. פְּאָרֵי פְּשָׁתִים יִהְיוּ עַל רֵאשֵׁם וּמְכַנְסֵי פְּשָׁתִים יִהְיוּ עַל מְתַנְיֵיהֶם לֹא יִחְגְּרוּ בִּזְעָה. וּבְצֵאתָם אֶל הַחֲצַר הַחִיצוֹנָה אֶל הַחֲצַר הַחִיצוֹנָה אֶל הָעַם יִפְשְׁטוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם אֲשֶׁר הֵמָּה מְשִׁרְתָם בָּם וְהִנְיָחוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכַת הַקֹּדֶשׁ וְלָבְשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא יִקְדָּשׁוּ אֶת הָעַם בְּבִגְדֵיהֶם".

גם מנבואה זו עולה הרושם שקדושה יכולה להתפשט מחוץ לגבולות המקדש. בשל כך מזהיר הנביא את הכוהנים שלא יצאו אל העם בבגדי הכהונה "אֲשֶׁר הֵמָּה מְשִׁרְתָם בָּם" אלא ילבשו "בְּגָדִים אֲחֵרִים", וכך לא "יִקְדָּשׁוּ אֶת הָעַם בְּבִגְדֵיהֶם". מתוך נבואה זו מתברר שלא רק מאכלים עלולים להידבק בקדושה אלא גם בני אדם שיבואו במגע עם בגדי הכהונה המקודשים.

יש מקום להתלבט אם מתרחשת בנבואה זו הרחבה נוספת. יעקב מילגרום טען שמהתורה למדנו שכלי המשכן או קורבנות יכולים להעביר קדושה; גם חגי דיבר על 'בשר קודש', והנה יחזקאל מרחיב זאת אל בגדי הכהונה.² ייתכן שהצדק אתו, אולם יש לזכור שבגדי הכהונה נתפסים ככלי מקדש, וגם הם נמשחו בשמן המשחה (שמות כ"ט, כא).³ יותר מזה: חלק מתפקידם הוא לקדש את הלוֹבְּשִׁים אותם. כך עולה כבר בציווי על הכנת הבגדים: "וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת אֶהֱרֹן אָחִיךָ וְאֶת בְּנָיו אֹתוֹ וּמְשַׁחְתָּ אֹתָם וּמְלֹאֲתָ אֶת יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהְנִי לִי" (שמות כ"ח, מא), ותפקיד זה מובלט עוד יותר בתיאור הקדשת הכוהנים. שם נאמר בפירוש שהדרך שבה כוהן חדש מתקדש היא בלבישת 'בגדי הקודש': "וּבְגֵדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאֶהֱרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו לְמִשְׁחָה בָּהֶם וְלְמֹלֵא בָּם אֶת יָדָם. שְׁבַעַת יָמִים יִלְבָּשׁם הַכֹּהֵן תַּחֲתָיו מִבְּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל אֶהֱל מוֹעֵד לְשִׁרְתָּ בְּקֹדֶשׁ" (שמות כ"ט, כט-ל). לפיכך, כלל לא ברור שיש מן ההרחבה במעבר ממאכלי קודש לבגדי כהונה. יחזקאל חושש מפני הנעת הקדושה אל מחוץ לגבולות המקדש על ידי הבגדים דווקא. אכן, לבגדים יש כוח כזה אך לא ברור שגם חפצי קודש

בסוגיה בקידושין, ולדעתו קדושת הבגדים היא קדושת דמים בלבד ואין בהם קדושת הגוף כלל (דבריו בסוגיה שם).

4 כך פירש כאן למשל: רימון כשר, יחזקאל (מקרא לישראל), ירושלים ותל אביב תשס"ד, עמ' 820.

2 מילגרום, ויקרא, חלק א, עמ' 446.

3 העמדה הרווחת בהלכה היא שהבגדים הם 'כלי שרת' ועל כן יש להם קדושה כקדושת כלי שרת (ספרא, ויקרא, פר' ד, ד'; זבחים י"ב ע"א). בעלי התוספות הדגישו שקדושת כלי שרת שבהם חלה רק מרגע שעבדו בהם (קידושין, דף מ"ד ע"א, ד"ה "כתנות"). שיטה חריגה יש לריטב"א

יכול לקדש את הנוגעים בו: "קִדְּשׁ קִדְּשִׁים הוּא פְּחֻטָּאת וְכֹאֲשֶׁם. כֹּל זָכָר בְּבִנְיָ אֶהְרֹן יֵאֱכֹלֶנָה חֶק עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי ה' כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ" (ו', י-יא).

כפי שעוד נראה, הקדושה המדבקת של קורבנות שהם קודשי קודשים הוא היסוד של פרשתנו ונראה להלן את השלכותיו. בשיעור הבא נשוב לקורבן המנחה ונבחן את דיניו העולים בפרשתנו.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולפרופ' יונתן גרוסמן
עורך: בנימין פרנקל, תשע"ט

בית המדרש הוירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: <https://etzion.org.il/>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il

מבקש יחזקאל לתקן, ונבואתו מתמקדת דווקא בשינוי הנדרש.

החשש של יחזקאל מפני עירוב הקודש עם המון העם מתאים להשקפתו הרחבה שיש להקפיד על פער בין המקדש ובין העם. אפילו חלוקת הנחלות המחודשות שבתיאורו של יחזקאל מממשות את הפער הנידון. למקדש יש בחלוקת הנחלות שבנבואתו נחלה עצמאית והוא איננו חלק מיושבי העם כפי שהיה בירושלים המוכרת לנו. הדבר קשור גם בתפיסת הגאולה של יחזקאל שאינה דומה לזו של ישעיה שהיא גאולה מפויסת. יחזקאל מנבא על גאולה שהיא "לא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קִדְּשֵׁי אֲשֶׁר חִלַּתְתֶּם" (יחזקאל ל"ו, כב). הגאולה שיחזקאל מדבר עליה באה בכדי למנוע חילול השם (בדומה למודל שבפרשת האזינו), ויש בגאולה המתוארת בספרו דיסטנס עמוק בין המקדש לעם, שלא יטמאו את המקדש אשר ה' שוכן בתוכו. חשש הנביא מפני התפשטות קדושת המקדש דרך בגדי הכהנים אל העם, משתלב בתיאורי מקדש אלו ובתיאורי הגאולה שבאים בנבואותיו.⁵

לסיכום עניין הקדושה המדבקת: בעוד לפי רשב"ם אין כלל מודל של קדושה מדבקת, לפי הקריאות שהציעו חז"ל ורש"י, ולפי מה שעולה מנבואת חגי ויחזקאל, יש קדושה מדבקת ומתפשטת (ברמה כזו או אחרת). גם עולם הקדושה – כמו עולם הטומאה – יכול להדביק את הנוגע בקודש קודשים. במובן זה, קודש קודשים הוא מקבילו הניגודי של אב טומאה. כשם שדווקא אב טומאה מעביר את הטומאה לאחרים, כך דווקא קודש קודשים יכול להעביר את הקדושה לאחרים.

קשה להפריז במשמעויות הרחבות שיש לדבר זה על תורת הקורבנות, כפי שעולה בפרשת צו. הנתון הראשון שמתבהר לפי דברים אלו הוא ההקפדה על אכילת הקורבן על ידי הכהנים דווקא. מאחר שבשר קורבן זה יכול להדביק בקדושתו, יש צורך שדווקא מי שמוגדר כ'קדוש' יאכל אותו (= הכהנים) שהרי לולא כן האוכל אותו יתקדש. לפיכך גם רק זכרי כהונה – שהם שהוקדשו – יכולים לאכול את בשר הקורבן. יושם לב, שהכתוב קושר את הדרישה שרק זכרי כהונה יאכלו את המנחה (כמו גם את שאר קורבנות קודשי הקודשים) בעובדה שמדובר בקורבן שהוא קודש קודשים ושהוא

181-208; T. Ganzel, "The Descriptions of the Restoration of Israel in Ezekiel", VT 60 (2010), pp. 197-211

5 לדיון רחב במאפייני הגאולה בנבואות יחזקאל ראו: כשר, יחזקאל, M. Greenberg, "The Design and Themes of Ezekiel's Program of Restoration", Interpretation 38 (1984), pp. 132-125